

„Kaj sem storil, o Gospod?“

Zgodovinska črtica.

Ivan Cankar.

Marko je bil v mestu že drugi dan. Ali še zmerom mu je migljalo pred očmi tako svetlo in čudсно, da je videl vse in da ni videl ničesar.

Ko se je napotil z doma, je bil ves bolan od koprnenja. Ni se ozrl ne enkrat in tudi ni pomislil na mater, ki je stala na pragu. V daljavo so hlepele njegove oči, v tisto solnčno meglo, ki je bila kakor zagrijano pred paradižem.

Sedel je na vozu in ni mislil drugega nič nego: „Zdaj se pričinja življenje; kar je bilo doslej, je bilo samo grenko suženjstvo!“

Otroci, porojeni iz bede in bolesti, mislijo zgodaj in mislijo visoko. Oko je videlo solze in jih je občutilo tudi samo; uho je slišalo ihtenje in kletev; ali srce je mislilo: „Bog ni ustvaril oči, da bi jokale, ne jezika, da bi preklinjal, ne srca, da bi obupavalo. Tam zadaj je še drug svet, tam daleč je drugo življenje; tja se napotim!“

Ker je Marko tako rekel, je bilo resnično v njegovem srcu že drugo življenje ter so resnično njegove oči že ugledale visoko pot v svetlejši svet.

Strma je bila pot, ali Marko se je ni bal. Kakor da mu je bil Bog sam povedal in obljubil, tako trdno je veroval: „Ne bom se utrudil, tudi padel ne bom; visoko pod solncem je moj slavni cilj!“

Zakaj trdna vera se rodi le iz bede in bolesti.

„Ne bom jedel belega kruha in tudi se ne bom gosposko oblačil, dokler ne pridem do vrha; mnogo bo truda, skrbi še več. Pa kaj bi meni glad, pa kaj bi meni mraz, kaj trud in skrb — do vrha pridem, veselo prepevaje!“

Le iz noči se dan rodi, le iz trpljenja pogum.

Marko se je izprehajal po mestu in iz njegovih oči je odsevala vsa lepota, ki so jo gledale. Belo jesensko solnce je sijalo na široke ceste, na gosposke hiše, na zlato listje v drevoredu. Srečaval je fante, oblečene napol kmečko, napol mestno, ki so prav tako počasi hodili ter prav tako strmeli kakor on sam. Zdelo se mu je, da ga

z očmi pozdravljajo, in Marko jim je odzdravljaj. Čutil je globoko, da je ves svet lep in blag in da ni zlega v nobenem srcu.

Nenadoma so se ljudje razbegnili, kakor da je bič udaril mednje; nekateri so planili v vežo, drugi so se stisnili ob zid; tudi Marko je skočil s ceste. V vihnem diru je prijezdila mimo četa dragoncev, zablisnilo se je na čakah in na golih sabljah, prah se vzdignil za njimi in se ni polegel, ko je že zdavnaj utihnil v daljavi topot kopit.

„Kam gredo?“ je vprašal Marko fanta, ki ga je z urnim korakom prehitel.

„Vrag z njimi!“ je odgovoril fant in je hitel dalje.

Marko se je napotil v drugo ulico. Ni še dolgo hodil, ko mu je privrela naproti gruča ljudi. Zasopljani so bili in prašni, očitno je bilo, da so bežali. Marko se jim je umaknil v vežo; gledal je in ugibal, pa si ni mogel razbistriti, pred kom da beže in čemu.

Ker je bil truden in lačen, se je nameril domov.

„Kod si hodil?“ ga je vprašala teta Hana.

„Po mestu!“ je rekel Marko.

„Doma ostani! Dovolj se boš mesta še nagledal, presedalo ti bo! Doma ostani, celo še pod večer. Ker zdi se mi, da niso varni dnevi.“

„Zakaj da niso varni dnevi?“ se je začudil Marko.

„Ne vem, pa tudi vedeti ne maram! Najbolje je, da se človek pokriža ter gre po svoji poti, drugi pa naj se pobijajo, kakor jih je volja. Le toliko vem, da ceste niso varne ob teh časih; k zidu se stisni, če že moraš iz hiše, in ne oziraj se preveč! Ko sem šla davi iz cerkve, so gnali nekoga vklenjenega; ves krvav je bil!“

„Kaj pa je storil?“

„Kaj jaz vem, kaj da je storil! Le toliko vem, da niso varni dnevi!“

Marko je strmel ter se čudil.

„Ali, teta Hana, kako da bi jaz ne smel na cesto, če so gnali tatu in razbojnika? Jaz nisem ne tat in ne razbojnik, nikomur nisem žalega storil — čemu da bi ne smel na cesto?“

„Saj nisem rekla in tudi mu ni bilo zapisano, da je bil tat in razbojnik tisti, ki so ga gnali vklenjenega. Doma ostani, ne hodi na cesto!“

Marko se je najedel jabolk, ki jih je bil prinesel z doma, nato pa se je napotil. Ob ovinku se je ozrl in je videl teto Hano, ki je stala na pragu ter gledala za njim — prav tako, kakor je stala mati, ko se je bil poslovil od nje.

Mračilo se je; hiše so bile sive in oprrašene; Marku se je zdelo, da ulice niso več tako široke, kakor so bile pod svetlim solncem.

Prišel mu je naproti gospod s košato brado ter ga je ustavil.

„Kam, fant?“

„Sam ne vem!“ je odgovoril Marko.

„Če ti ne veš, jaz pa vem: lepo se okreni ter se vrni domov! Ceste niso varne, posebno še ne pod večer!“

Marko se je začudil.

„Tudi teta Hana je rekla, da ceste niso varne! Jaz pa bi le rad vedel, čemu da niso varne — čemu da ne zame, ki nikomur nisem žalega storil!“

Gospod ga je potrepljal po rami.

„Blagor ti, da še nikomur nisi žalega storil, in še bolj ti blagor, da ne veš, čemu da ceste niso varne! Zatorej nič ne izprašuj ter doma ostani!“

Marko pa se ni vrnil, temveč se je z urnim korakom nameril v mesto. Prej je hodil križem po ulicah brez cilja in smeri, zdaj pa je videl smer in cilj.

„Izpraševal bom, dokler mi ne povedo, zakaj da ceste niso varne!“

Pač je vedel, da za tatove, razbojnike in mnogotere druge grešnike ni varna očitna cesta in da jim je bolje, če se skrivajo po brlogih. Ali on, Marko, ni storil nikomur žalega. Tudi je vedel, da se ob vojnem času ljudje ne izprehajajo po takih krajih, koder frče sovražnikove krogle. Ali je vojska v deželi?

„Povprašam!“ je rekel Marko ter je stopil do gospoda, ki je prišel mimo.

„Ali je vojska v deželi, gospod?“

„Molči in domov se poberi!“ mu je odgovoril gospod.

„Vojske ni!“ je pomislil Marko. „In če vojske ni, je cesta varna zame, ki nisem nikomur žalega storil!“

Šel je dalje in je prišel do ovinka; tam je stal stražnik, zgrabil je Marka za ovratnik ter ga je stresel in zalučil v stran, da je butil ob zid.

„Čemu?“ je vzkliknil ves osupel.

„Cesta je zaprta!“ je rekel stražnik.

Marko je gledal od daleč, da bi videl in spoznal, čemu da je cesta zaprta. Nič se ni razlikovala od drugih cest; hiše so bile kakor vse druge hiše, ne bolj gosposke, pa tudi ne bolj siromašne, le da ni bilo nobenega človeka razen stražnikov.

Kakor kamen je legla skrivnost na Markovo srce. Tako bi stal v gluhi noči sredi pustinje.

„Nekaj je med ljudmi, nekaj hudega . . . pa skrivajo pred menoj in mi nikoli ne bodo povedali!“

Občutil je žalost in sram.

„Že mnogo sem grenkega skusil, že mnogo butar sem nosil. Zakaj mi ne razodenejo še te hude skrivnosti? Ne bi umrl! Majhen sem, pa sodijo, da sem slab!“

Napotil se je, da bi sam razodel skrivnost ljudi.

„Ne vrnem se domov, dokler ne vidim!“ je rekel.

Začul je od daleč trušč in viko, pa je planil tja. Vedel je: „Tam je razodetje!“

Zmračilo se je bilo že popolnoma, svetiljke so gorele. Marko je hitel najprej naravnost, nato pa je zaokrenil v drugo stran; zakaj trušč se je nenadoma oglasil od drugod.

„Beže!“ je izpreletelo Marka. „Kam beže in čemu?“

Tekel je, da je bil ves zasopljen; potil pa se ni, temveč mraz mu je bilo, da so mu zobje šklepetali. Komaj je dospel do visoke cerkve, je butil naravnost v gručo ljudi, ki so hiteli kakor brez cilja.

„Kam?“ je vzkliknil Marko.

Spotaknil se je in se je zvrnil, toda vstal je takoj in je hitel, kamor so drugi hiteli. Okrenil se je v teku, da bi videl sovražnika; tedaj pa ga je nenadoma udarila močna pest na prsi. Ozrl se je osupel, pa ni videl nikogar. Stal je pred cerkvenimi vrati, vsi drugi so bežali v noč. Tedaj pa se je visoka temna cerkev zamajala, Marko je obedve dlani pritisnil na usta in se je zgrudil.

„Streljali so!“ je vzkliknil iz daljave hripav glas.

Pod dremotno svetiljko je ležal Marko; vzdignil je mokre dlani in je pogledal. V silni grozi je planil na kolena.

„Kaj sem storil, o Gospod?“

Nato pa mu je bilo blago in sladko pri srcu, kakor da ga je prijazna roka pogladila po laseh.

„Blagor ti, Marko!“

Legel je na kameniti prag in je zaspal . . .

